

KİTAP TANITIMI

Dr. Demo Ahmet ASLAN*

**George W. Gawrych, Genç Atatürk: Osmanlı Zabitinden
Türk Devlet Adamına, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Doğan Kitap,
İstanbul, 2014.**

Atatürk, I. Dünya Savaşı sonrasında işgale uğrayan Anadolu'da, Batılılara karşı verilen ulusal direnişin siyasi ve askeri lideri, hemen sonrasında ilan edilen Cumhuriyet Türkiye'sinin ise "kurucu babası" olarak, çağdaş dünya tarihinin önde gelen karizmatik liderlerinden birisidir. Tarihteki her karizmatik devrimci lider gibi onun da hayatı, sağlığından beri yerli ve yabancı araştırmacıların biyografik çalışmalarına konu olmaya devam ediyor. 1932'de Harold Courtenay Armstrong'un yazdığı *Grey Wolf/Bozkurt*'tan bu yana, çok sayıda popüler ve akademik biyografisi kaleme alındı; o kadarki bugün, "Atatürk biyografisi yazıcılığı"ndan bile söz etmemiz mümkündür artık. Bu biyografilerin en bilinenleri arasında ise Lord Kinross'un *Ataturk: The Rebirth of a Nation/ Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Şevket Süreyya Aydemir'in üç ciltlik *Tek Adam*'ı, Andrew Mango'nun *Ataturk: The Biography of the Founder of Modern Turkey/ Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Şerafettin Turan'ın *Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik: Mustafa Kemal Atatürk*'ünü sayabiliriz. Yakın bir zamanda Türkçeye kazandırılan Klaus Kreiser'in *Atatürk: Eine Biographie/ Atatürk: Bir Biyografi* 'sini de bunlara ekleyebiliriz. Literatürdeki bu biyografik portrelerin ortak bir yanı, Atatürk'ün hayatını siyasi ve askeri kariyeri de dâhil olmak üzere, bir bütün şeklinde tahlil etme çabası içinde olmalarıdır. Ancak bu zamana kadar yazılmış biyografilerinden bazıları var ki, yukarıdaki eserlere istisna teşkil ediyor, çünkü odak ve tema bakımından diğerlerinden ayrılıyorlar.

Bunlardan ilki, Vamık D. Volkan ile Norman Itzkowitz'in Atatürk'ün iç dünyasına odaklandıkları psikobiyografisi *The Immortal Atatürk: A Psychobiography/ Ölümsüz Atatürk: Yaşamı ve İç Dünyası*; ikincisi, M. Şükrü Hanioglu'nun Atatürk'ün düşünce birikimini kaleme aldığı entelektüel

---

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Araştırma Görevlisi.

biyografisi *Atatürk: An Intellectual Biography*; üçüncüsü ise, 2013 senesinde yayınlanan George W. Gawrych'ın Atatürk'ün askeri kariyerini betimlediği mesleki biyografisidir ki, bu Atatürk hakkında yazılmış son biyografik eserdir: *The Young Atatürk: From Ottoman Soldier to Statesman of Turkey: I.B. Tauris, 2013*. Geçtiğimiz yıllarda art arda yayınlanan bu son iki çalışma, biyografi yazıcılığında artık Atatürk'ün bir yönü üzerine odaklanılmaya başladığını gösteriyor; bu minvaldeki ilk çalışmayı Volkan ile Itzkowitz yapmış, psikoanaliz yöntemiyle Atatürk'ün ruhsal dünyasını tahlil etmişlerdi. Denebilir ki, onların açtıkları patikadaki son durak, Gawrych'ın başarılı bir şekilde resmetmeye çalıştığı Atatürk'ün askeri portresidir. Bu yazıda, Gawrych'ın Atatürk biyografisini takdim etmeye çalışacağız; fakat kitaba geçmeden önce, yazarın kendisi hakkında kısa bilgi vermek yerinde olacaktır.

Birleşik Amerikalı tarihçi Prof. George W. Gawrych, Baylor Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Bu çalışmadan önce yayınlanmış şu kitapları vardır: *The Crescent and the Eagle: Ottoman Rule, Islam and the Albanians (1874-1913)* ile *The Albatross of Decisive Victory: War and Policy between Egypt and Israel in the 1967 and 1973 Arab-Israeli Wars*. Ayrıca *Armed Peacekeepers in Bosnia* kitabının ise ortak yazarlarından birisidir. Çağdaş Ortadoğu ve İslam dünyası üzerine yoğunlaşan Gawrych'in uzmanlık alanlarından biri de askeri tarihtir. ABD Askeri Akademisi'nde misafir öğretim üyeliği yapmış, ABD Ordu Kumandanlığı ve Fort Leavenorth (Kansas) Genelkurmay Akademisi'nde uzun yıllar dersler vermiştir. Ele alacağımız Atatürk çalışması ile Gawrych, ülkesindeki The Society of Military History'nin (Askeri Tarih Derneği) her sene verdiği en iyi askeri biyografi ödülünü almıştır.¹ Gawrych, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce ulusal hakemli bir yayın olarak çıkarılan, elinizdeki *Atatürk Yolu Dergisi*'nin de danışma kurulu üyelerinden birisidir.

Gawrych'ın kaleme aldığı bu biyografi, geçtiğimiz sene Türkçeye, *Genç Atatürk: Osmanlı Zabitinden Türk Devlet Adamına* (İstanbul: Doğan Kitap, 2014, 310 S., Önemli Şahsiyetlerin Kısa Biyografileri, Kaynakça, Dizin) şeklinde, Gül Çağalı Güven tarafından çevrildi. Ustalık bir üslupla kaleme alınmış olan bu biyografi, sürekli sağlık sorunlarıyla uğraşan, fakat her zaman daha büyük sorumluluklar isteyen, üstüyle anlaşmazlığa düştüğü vakit istifa edecek kadar gurur ve ihtiras sahibi² bir kurmay subayın mesleki portresini betimliyor. Atatürk'ün öğrencilik yıllarında aldığı teorik bilgiler, kendisi ve kuşağını yetiştiren askeri ekolün özellikleri, mesleki eğitim sürecinde etkilenmiş olduğu subay/ generaller, cephelerde okumuş olduğu kitaplar, girmiş olduğu savaşlar, komutanlık vasıfları ve bilhassa da askerlik

¹ Kitabın arka kapağı.

² a.g.e., s. 98, 166.

anlayışı üzerine soğukkanlı bir tahlil denemesi niteliğini taşıyor. Esere dair söylenebilecek ilk şey, zengin bir arşiv çalışmasına dayanıyor olmasıdır. Nitekim yazar da kitabının giriş kısmında: “Hakkındaki sayısız yayına karşın, asker Atatürk’ü ciddi ve sistemli şekilde inceleyen hiçbir araştırmacı bugüne dek çıkmadı. Dahası, hiçbir Batılı bu konudaki askeri arşivleri, hatta aslına bakılırsa Türkiye’deki diğer arşivleri de araştırmamış durumda”³ diyerek, eserin dokümanter özelliğini öne çıkarmaktadır. Bu biyografi, başta Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) olmak üzere, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Türk Tarih Kurumu Arşivi (TTK) ile Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi (CAA)’ndeki kaynaklara istinat ediyor. Bundan başka yazar, askeri portresini çizmek için, Atatürk’ün “askeri yayınlarını, özel defterlerini, resmi rapor ve yazışmalarını, emirlerini, mektuplarını ve konuşmalarını tahlil” etmekle kalmamış; ayrıca, onun komutası altında geçen Sakarya Meydan Muharebesi ile Büyük Taarruz’un geçtiği meydanlarda saha çalışmaları da yapmıştır.⁴ Nitekim eserde sık sık, Atatürk’ün cephelerde tuttuğu kişisel notlara ve kaleme aldığı askeri metinlere göndermeler var. Bütün bunlar, *Genç Atatürk*’ün ne kadar ciddi, titiz ve zahmetli bir araştırmanın neticesinde ortaya çıktığını gösteriyor, bizlere.

Kitap, kronolojik bir seyir takip eden yedi bölümden oluşmaktadır. Yazarın, kitabın sonuna “önemli şahsiyetlerin kısa biyografileri”ni koyması, konuya yabancı okuyucuların biyografide karşılaştıkları kişileri daha detaylı tanımalarına yardımcı olacağından şüphe yoktur. Yazar, olay örgüsüne dayalı ve anlatı diline dayalı her bölümün ardına bir sonuç kısmı ekleyerek, ilgili bölümü toparlayıp yorumlamış ki, bu okuyucunun kitaptan hüküm çıkarmasını kolaylaştırıyor. Kitabın bölümlerine gelince, “Bir Osmanlı askerinin yetişmesi” başlığı altında, Atatürk’ün askeri rüştiyeye girişiyle başlıyor; “Yıldırım Harekâtı’ndan barışa doğru” başlığı altındaki son bölümde, Lozan Barış Antlaşması’nın ardından ilan edilen Cumhuriyet’le sona eriyor. Bu süre zarfı, Atatürk’ün fiilen muvazzaf askerlik yaptığı döneme tekabül ettiği için “Genç Atatürk”, aynı zamanda “Asker Atatürk” anlamına geliyor.⁵ Bu açıdan, kitabın başlığıyla içeriği arasında bir uyumdan söz etmemiz mümkündür. Bölüm ve alt bölümler hazırlanırken ise, önemli ölçüde Atatürk’ün girmiş olduğu savaşlar esas alınmış. Bu savaşlar arasında ise en çok, askeri kariyerinde birer dönüm noktası teşkil eden Çanakkale Muharebeleri,⁶ Sakarya Meydan Muharebesi⁷ ile Büyük Taarruz’a⁸ haritaların da yardımıyla geniş bir yer ayrılmıştır.

³ *a.g.e.*, s. 16.

⁴ *a.g.e.*, s. 16, 319.

⁵ Atatürk’ün askerlik görevinden resmen emekli olduğu sene, 1927’dir.

⁶ *a.g.e.*, s. 65-76.

Gawrych, eserinin birinci bölümünde Atatürk'ün mesleki eğitimi üzerinde önemle durmuş; çünkü bu yıllarda oluşup gelişen Atatürk'ün "politik ben"liğini, almış olduğu askeri eğitimden yalıtık düşünmememiz gerektiğini anlatmaya çalışıyor. Atatürk ve kuşağını Harbiye Mektebi'nde yetiştiren ekol, militarist ve sosyal darwinist bir ideolojiye sahip olan Alman ekolüydü; onun mesleki karakterinin şekillenmesinde bu ekolün önemli bir etkisi vardır. Bu ekolün Osmanlı askeri eğitim tarihindeki en önemli temsilcisi ise şüphesiz ki General Colmar von der Goltz idi. Atatürk, uzun yıllar İstanbul'da Askeri Mektepler Müfettişliği yapan Goltz'un yetiştirdiği Osmanlı subay kuşağı tarafından yetiştirilmişti. Ünlü Alman askeri kuramcı Carl von Clausewitz'in tesiri altındaki Goltz, Türkçeye *Millet-i Müsellaha* olarak çevrilen *Das volk in Waffen* çalışmasında orduyu subayda cisimleştirmiş, savaşı ise bir bilimden çok sezgiye dayanan bir sanat gibi resmetmişti.⁹ Gawrych'e göre Atatürk, "savaşta manevi değerlerin takdirini" işte bu ekolden alıyordu.¹⁰ Onun askerlik mesleğinden anladığı şeyi, "hissiyat, vicdan ve dimağ" üçlemesine dayandıran Gawrych, Atatürk'ün askeri portresine dair yaptığı özgün betimlemede bu üçlemeyi esas almaktadır.¹¹ Atatürk'ün, akli kadar sezgilerini de kullanan bir asker olduğunu, eser boyunca çeşitli tonlarda vurguluyor.¹² Buna verdiği örneklerden biri ise Atatürk'ün I. Dünya Savaşı esnasında subaylar için hazırladığı *Kolordu Emri: Tabiye Meselesinin Halli ve Emirlerin Sureti Tahririne Dair Nesayih* başlıklı metnidir. Bir talim kılavuzu olarak yayımlanan bu askeri metninde Atatürk, kesin bir karara varırken içgüdülerin ne kadar önemli olduğuna işaret etmiştir.¹³ Atatürk, onu karizmatik lider yapan kişisel özelliklerinden biri olan bu sezgisel yeteneğini, biraz da mensup olduğu bu askeri ekolün sayesinde, çok erken bir zamanda kullanmayı öğrenmişti; *Kolordu Emri*'ndeki nasihatini aslında bize bunu öğretiyor.

Atatürk, profesyonelliğe tutkun bir kurmay subaydı;¹⁴ Gawrych, biyografi boyunca bu iddiasının altını sürekli doldurmaya çalışıyor. Güçlü bir ordu için uygarlık ve bilimin gereklerine inanmaktadır.¹⁵ Görev yaptığı ordugahta; modern talim, üstün disiplin, mesleki eğitim, hijyen ve giyim

⁷ a.g.e., s. 199-219.

⁸ a.g.e., s. 231-258.

⁹ a.g.e., s. 27-29.

¹⁰ a.g.e., s. 29.

¹¹ a.g.e., s. 17, 48.

¹² a.g.e., s. 19.

¹³ a.g.e., s. 76.

¹⁴ a.g.e., s. 50, 83.

¹⁵ a.g.e., s. 92.

kurallarına düşkünlük, ona atfedilebilecek komutanlık vasıfları arasındadır.¹⁶ 1908 Meşrutiyet Devrimi'nin ertesinde, subayların siyasete angaje olduğu bir devirde bile o, tüm dikkat ve enerjisini askerliğe vermişti. 1909'da General Karl Litzmann'ın eserini Almancadan çevirerek yayınladığı *Takımın Muharebe Talimi* ile kendisinin kaleme aldığı askeri metinler, "Genç Atatürk"ün özelde talime, genelde ise profesyonelliğe duyduğu bağlılığın birer göstergesidir; aynı sene çıkan *Cumalı Ordugâhı*, onun bu teknik yayımlarından sadece bir tanesidir.¹⁷ Gawrych, Atatürk'ün kaleme aldığı askeri metinler arasında en çok, 1918'de yayımlanan *Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal* üzerinde durmuştur; ona göre bu eser, Atatürk'ün "liderlik ve savaş felsefesinin özünü ortaya koyar". Bu kitabında subaya, yetkisini kullanırken düşünmeye vakit ayırmasını, eyleme geçerken ise ağır ve ihtiyatlı davranmasını söyler.¹⁸ Atatürk, karar ve eylemlerinde aceleci değil gerçekçi bir askerdir. Mesela Trablusgarp Savaşı'nda, düşmanın sayısal ve teknolojik üstünlüğü karşısında gereksiz zayıf vermektan kaçınan, temkinli ve gerçekçi bir komutanlık sergilemiştir.¹⁹ Hatta Gawrych, Milli Mücadele döneminde Doğu Cephesi'nde gösterdiği ihtiyatlı stratejinin, Kazım Karabekir'i sıktığını bile söylemektedir.²⁰ Bütün bunlar gösteriyor ki bir devrimci olarak Atatürk'ün politik zihni ne kadar romantikse, askeri zihni de o kadar realisttir.

Onun askeri portresini detaylandıran bir başka özellik, yine *Hasbıhal* kitabında yatmaktadır. Atatürk, bu kitabında subaylara, askerlere bir "baba" gibi davranmalarını salık verir.²¹ Atatürk'ü tahlil eden bir araştırmacının, onda sergilenen bu "baba" imajını göz ardı etmesi elbette mümkün değildir.²² Gawrych gibi bir başka Atatürk biyografisi yazarı olan Alman Türkolog Kreiser de bu imaj üzerinde durmuş; fakat Kreiser, Atatürk'ün siyasi hayatında "baba" imajını, 1922 ve sonrası dönem için kullanırken; Gawrych, bunu haklı bir şekilde askeri geçmişine kadar geriye götürmüştür.²³ Gawrych'ın bu tespiti, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün paternalistik lider imajının ipuçlarını, askerlik döneminde aramız gerektiği anlamına geliyor; Volkan ile Itzkowitz, *Ölümsüz Atatürk* biyografisinde bu imajın psikoanalitik bir tahlilini yapmaya çalışmışlardı.

¹⁶ *a.g.e.*, s. 50.

¹⁷ *a.g.e.*, s. 44-45.

¹⁸ *a.g.e.*, s. 64.

¹⁹ *a.g.e.*, s. 50.

²⁰ *a.g.e.*, s. 172.

²¹ *a.g.e.*, s. 146.

²² *a.g.e.*, s. 83.

²³ *a.g.e.*, s. 310.

Tarih, Atatürk'ü bir "siyasi general" olarak sahneye, modern Türkiye'nin en bunalımlı döneminde, I. Dünya Savaşı'ndan sonra çıkaracaktır.²⁴ Zira Milli Mücadele döneminde, askeri cephe karşısında siyaset cephesine öncelik veren bir general vardır karşımızda. Bu yıllarda ulusal direnişin politik kurumsallaşması, askeri kaygıların ertelenmesiyle mümkün olmuş; sivil bir meclisi (parlamento) teşkil etmek, düzenli bir orduyu teşkil etmekten daha önemli görülmüştür.²⁵ Bu nedenle Atatürk, Milli Mücadele'nin ilk yıllarında Batı ve Doğu Cepheleri'nde askeri görev almamış, Ankara'da hükümetin başında kalmayı yeğlemiştir. Gawrych'e göre savaşın bu kadar erken bir zamanında askeri şöhretini riske atmaması, akıllıca bir davranıştır.²⁶ Atatürk, işgal karşısında uğramış oldukları askeri zaaf ve yenilgilerden bile yararlanmasını bilerek, Ankara'daki siyasi otoritesini berkitebilmiştir.²⁷ Meclis'ten Başkumandanlık yetkisini böyle bir sırada, Yunan Orduları karşısında Polatlı/ Ankara'ya kadar çekildikleri bir sırada, hem de devrimci bir hamleyle almıştı; geçmişte bu unvan padişaha aitti çünkü.²⁸ Tüm bunlar, Gawrych'in çizdiği *Genç Atatürk* portresinden alınmış, özgün ve çarpıcı yorumlardan bir kesittir sadece.

Sonuç olarak Gawrych'in biyografik eserine dair şunları söyleyebiliriz: Karizmatik otoriteye sahip devrimci bir lider, arkasına aldığı toplumu bir yapıdan başka bir yapıya sürüklerken, rıza ya da başka bir ifadeyle meşruiyete ihtiyaç duyar. Modern Türkiye'nin kurucu babası olan Atatürk'ün karizmatik kişiliği ise, Cumhuriyet dönemi boyunca bu rıza ya da meşruiyeti, ülkesini işgalden kurtarmış "kahraman lider" mitosundan almıştır; bu yüzden devlet başkanlığı döneminde, onu tanımlamak için kullanılan sıfatlardan biri de "kurtarıcı/ halaskâr" (Halaskâr Gazi Mustafa Kemal Paşa) olmuştur. Edebi bir zevkle okunabilecek bu askeri biyografi, onun karizmatik meşruiyetinin kaynak ve sahasını tahlil etmek isteyen herhangi bir siyaset ya da sosyal bilimciye, zengin bir kavram setiyle beraber son derece önemli tarihsel detaylar sunuyor, diyebiliriz. Gawrych'in eseri, sadece Atatürk biyografisi yazıcılığı açısından değil, aynı zamanda Osmanlı/Türk harp tarihi literatürüne de önemli bir katkı niteliğindedir. "Genç Atatürk"ün girmiş olduğu savaşları betimleyip tahlil etmek, erken XX. yüzyıl Osmanlı/Türk harp tarihinin önemli bir kesitini yeniden sahnelemek demektir. Bundan böyle Atatürk biyografisi yazıcılığında, onun hayatının bir yönü ya da bir evresi üzerinde odaklanılmaya devam edilecekse eğer, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün gündelik hayatı, çağdaşı olan diğer liderlerle mukayeseli bir biçimde yazıldığı vakit, keyifle okunacak bir başka Atatürk biyografisinin konusu olabilir, kanaatindeyiz.

²⁴ *a.g.e.*, s. 93, 98.

²⁵ *a.g.e.*, s. 139.

²⁶ *a.g.e.*, s. 153.

²⁷ *a.g.e.*, s. 169.

²⁸ *a.g.e.*, s. 195-196.